

I

Het vliegveld van Bandoeng, vroeg in de ochtend. De lucht is helder en op het grasveld voor de verkeerstoren staan gevechtsvliegtuigen opgesteld. Beschilderd in schutkleuren, vleugel aan vleugel, staan ze aaneengesloten in strak geordende rijen. Op de achtergrond zijn vliegtuighangars zichtbaar. De enorme hangardeuren, metershoog bekleed met golfplaat, staan wijd open. De propellers van de oorlogsvliegtuigen steken roerloos in de lucht. De zon komt langzaam op en schijnt laag over het vliegterrein.

Mila knijpt haar ogen tot spleetjes en probeert de man te zien die het woord heeft genomen. Als ze haar hoofd vooroverbuigt en haar hand boven haar ogen houdt, in een poging iets van het zonlicht te breken, raakt ze het witte verpleegsterskapje in haar donkere haren. Tegen haar kuit rust haar reistas.

‘Welkom op vliegbasis Andir,’ zegt de spreker. ‘Na vele aanmeldingen, vanuit heel het land, is uw groep geselecteerd voor uitzending naar de buitengewesten.’

Nu kan Mila hem beter zien. Het is een oudere man met een gebogen postuur. Hij heeft een tropenhelm op en draagt een wit kostuum. Militaire onderscheidingen prijken op de revers van zijn colbert. Hij introduceert zichzelf als dr. Van der Kaadde, oud-kolonel van het koloniale leger, tegenwoordig in functie als bestuurslid van het Rode Kruis. Naast hem staan andere bestuursleden.

Mila staat tussen een twintigtal vrouwen. Ze zijn allen hetzelfde gekleed, in witte verpleegstersuniformen van het Rode Kruis.

‘Zoals u intussen is medegedeeld,’ vervolgt de oud-kolonel met

statige ernst, ‘worden op de plaats van bestemming oorlogsactiviteiten verwacht.’

Hij kucht en laat een korte stilte vallen.

‘Ik wil daarom niet nalaten om namens de militaire leiding bijzondere erkentelijkheid over te brengen, dat u zich bereid toont om daarheen te gaan, waar men u het hardst nodig heeft.’

De bestuursleden van het Rode Kruis knikken instemmend.

‘Zodra het transporttoestel in gereedheid is gebracht, zult u vertrekken. Dat geeft ons nog kort de tijd om de laatste administratieve zaken af te handelen. Volgens mijn informatie bent u door de Militair Geneeskundige Dienst allemaal voorzien van nieuwe identiteitskaarten. Is dit correct?’

Hier en daar klinkt instemmend gemompel. Mila tast in haar zak en voelt haar identiteitskaart.

‘Heel goed. Ik wil u er graag op wijzen dat deelname aan deze uitzending geheel op eigen risico is. Weest u er zich goed van bewust dat in géén geval identiteitsbewijzen ontnomen mogen worden, welke toebehoren aan geneeskundig personeel. Artikel 21 van de Conventie van Genève. De identiteitskaarten zijn geldig voor de duur van de oorlog. U dient deze te allen tijde bij u te dragen.’

De oud-kolonel recht zijn rug.

‘Voorts wil ik u erop wijzen dat u vanaf heden onder militair bevel staat en onder militaire discipline valt. U zult hierom vanzelfsprekend ook militaire soldij ontvangen.’

Hij overlegt kort met een van de bestuursleden, die iets aanwijst op de lijst in zijn handen. Dan kijkt de kolonel op en richt zich weer tot de verpleegsters.

‘Wie van u is zuster Pereira?’

Een van de verpleegsters steekt voorzichtig haar hand op.

‘U wordt hierbij aangesteld als commandante. Communicatie met militaire en andere autoriteiten loopt vanaf nu via u, als leider van de groep.’

Zuster Pereira steekt boven de andere verpleegsters uit. Mila

kan duidelijk de verrassing van haar gezicht aflezen. Aan haar lichtgetinte huidskleur en hoge jukbeenderen is te zien dat ze van Indo-Europese afkomst is, net als Mila.

De oud-kolonel kijkt weer op zijn lijstje.

‘Rest mij u een voorspoedige reis en veel succes te wensen. Zijn er nog zaken onduidelijk?’

Mila steekt haar hand op.

‘Ja?’

‘Mag ik vragen wat onze plaats van bestemming is?’

Hij lijkt door haar vraag overvallen te worden.

‘Neen,’ antwoordt hij. ‘Deze informatie valt onder het militair geheim. Op een gepast moment zal dit aan u worden medegedeeld.’

Hij saluëert voor zuster Pereira, die onwennig een korte buiging maakt, knikt naar de overige vrouwen en beent weg.

Geroezemoes klinkt op.

Terwijl Mila hem nakijkt, wordt ze aangesproken door een van de jonge vrouwen.

‘Wat een vrolijkheid, hè?’

Op de achtergrond wordt de oud-kolonel met veel egards de officiersmess binnengelaten. Mila haalt haar schouders op.

‘Tja...’ zegt ze. ‘Volgens mij hebben ze de afgelopen weken wel meer gepensioneerde militairen opgeroepen voor de oorlogsinspanning. Daar zitten niet altijd de vrolijkste exemplaren bij.’

De jonge vrouw lacht en steekt haar hand uit.

‘Ik ben Peggy.’

Mila schudt haar de hand. Het halflange, donkere haar van Peggy valt in goedverzorgde krullen op haar schouders.

Peggy vertelt dat ze gisteren met een aantal anderen vanuit Batavia hierheen is gestuurd. Ze gingen ervan uit dat ze na aankomst in Bandoeng meteen door zouden gaan richting de buitengewesten. Maar in plaats daarvan kregen ze vrij, in afwachting van het vertrek. Het werd onverwacht een heerlijke dag, waarop ze lekker gewandeld hadden en gewinkeld op de Bragaweg.

‘Ik vond de Braga in werkelijkheid nog mooier dan mijn moeder me eens verteld had,’ zegt ze glunderend. ‘Zoveel prachtige winkels, zo chique. We zijn nog een ijsje gaan eten in een van die restaurants daar. Ik was gisteren jarig, dus dat was hartstikke gezellig.’

Mila feliciteert haar.

‘Dat moet wel een apart gevoel zijn geweest, om plotseling je verjaardag te vieren met vreemden. Op doorreis naar de buitengewesten.’

‘Viel best mee. Ik vond het gewoon allemaal wel spannend eigenlijk. Ik moest alleen steeds aan mijn moeder denken. Thuis in Batavia had ze alles al helemaal klaar – niet alleen voor mijn verjaardag, maar ook voor Kerstmis met de hele familie. Ik heb haar gisteravond nog getelefoneerd en ze klonk helemaal ontdaan.’

Het is 24 december 1941. Nu ze hier op deze vroege woensdagochtend verzameld zijn, naast de gevechtsvliegtuigen, is het duidelijk dat geen van de verpleegsters thuis op Java Kerstmis zal vieren.

Dan wijst Peggy naar de noordelijke horizon, voorbij het vliegerterrein. Daar staat de Burangrang-vulkaan in de heiige verte.

‘Prachtig. Echt a-dem-benemend,’ zegt ze.

Ze kijkt opzij naar Mila.

‘Alsof het nog niet spannend genoeg is allemaal.’

Als ze oogcontact maakt, voelt Mila een onderhuidse nervositeit opkomen. Ze kijkt snel weer weg.

Vanaf het punt waar ze staan hebben ze een weids uitzicht op de bergketens rond de stad Bandoeng. In donkere schakeringen vullen ze de horizon, als mystieke kolossen oprijzend tussen flarden laaghangende bewolking.

‘Kom jij hier vandaan?’

Mila knikt. ‘Ik woon hier in Bandoeng. Maar nog niet zo lang. Ik ben opgegroeid in Malang.’

De brede boulevards van de stad, de ontspannen atmosfeer en het heerlijke, relatief koele klimaat. Ongelooflijk maar waar, Malang en omgeving waren nog mooier dan Bandoeng.

In Malang had ze de kweekschool afgerond en de tijd was gekomen dat ze het internaat van de zusters Ursulinen verliet, waar ze vanaf haar twaalfde had gewoond. Ze verhuisde naar Bandoeng, waar ze een mooie aanstelling kreeg als onderwijzeres en mocht inwonen bij haar tante. Drie jaar geleden was zo haar loopbaan begonnen, als juffrouw voor de klas op de lagere jongensschool St. Berchmans.

Er wordt geroepen.

‘Zusters! Het toestel is gereed voor vertrek.’

Een mecanicien staat bij de bestuursleden van het Rode Kruis. Zijn valse overall, vol bruine vegen en olievlekken, contrasteert met hun keurige kostuums. Hij steekt zijn hand op.

‘Luitenant-vlieger Dupont heeft me gevraagd of ik jullie wilde oppikken. Lopen jullie mee?’

Mila pakt haar tas op en werpt een laatste blik op de hangars en verkeerstoren van vliegbasis Andir. Dan volgt ze alle witte uniformen die tussen de rijen gevechtsvliegtuigen door naar de startbaan lopen. Een groot transporttoestel staat klaar om de verpleegsters aan boord te nemen.

‘Echt een pareltje hoor, waarmee u op stap gaat!’

Vragende blikken vallen de monteur ten deel.

‘Dit is een Lodestar L-18. Een van de nieuwste vliegtuigen uit Amerika van vliegtuigbouwer Lockheed. Kunnen geweldige afstanden afleggen. We hebben ze nog geen halfjaar binnen, maar ze vormen nu al de ruggengraat van al het militaire luchttransport in de archipel.’

In een halfslachtige poging oprechte interesse te tonen, neemt Mila het toestel een moment in ogenschouw. Het is in precies dezelfde schutkleuren geschilderd als alle andere oorlogsvliegtuigen op de basis.

‘Kijk aan. Nou, puik werk!’ zegt ze dan.

Ze groet de monteur en loopt tussen de wachtende verpleegsters door. Via een kleine opstap gaat ze door het luik, achter in de romp van het vliegtuig. Een kort moment houdt ze haar pas in,

terwijl haar ogen zich aanpassen aan het spaarzame licht. In de cabine hangt een vette metaallucht, vermengd met de geur van vliegtuigbrandstof en smeerolie. Aan het einde van het gangpad is de cockpit te zien. De piloot kijkt net om. Dat zal luitenant-vlieger Dupont zijn. Met een abrupt, joviaal gebaar steekt hij zijn hand op.

‘Welkom aan boord, juffrouw!’

Twee lange banken lopen vanaf de cockpit langs de romp naar achteren, over de volledige lengte van de cabine. Mila begeeft zich tussen de twee banken door richting de cockpit, gevolgd door Peggy en de andere verpleegsters. Onwennig houden ze zich vast aan banden die aan de bovenzijde van de cabine hangen.

Voordat Mila gaat zitten werpt ze nog een blik de cockpit in. ‘Vliegt u straks wel een beetje behoedzaam?’

De piloot en copiloot kijken op.

‘Ik doe dit niet elke dag,’ zegt Mila quasi-ernstig, ‘dus ik ben hier nog niet helemaal aan gewend.’

De piloot steekt zijn duim op.

‘We hebben wel een aardig stukje te vliegen straks,’ antwoordt hij lachend, ‘dus ik durf niets te beloven. Maar aan de start zal het niet liggen vandaag. Ze hebben hier op Andir begin dit jaar een verharde startbaan aangelegd, als eerste in heel Indië. Perfect is dat. Zeker nu we in het regenseizoen zitten. Dus geniet ervan straks, als we gaan opstijgen.’

Ze propt haar reistas onder de bank. Als ze opkijkt, nemen twee andere verpleegsters tegenover haar plaats. Ze zijn iets ouder dan Mila en Peggy.

‘Jeetje meid, ben jij altijd zo goed van de tongriem gesneden?’ vraagt een van de vrouwen.

Ze lijkt het niet afkeurend te bedoelen en steekt vriendelijk haar hand uit.

‘Nelleke Brouwers.’

De andere vrouw stelt zich voor als mevrouw Terpstra. Mila glimlacht beleefd en neemt hen kort maar aandachtig op. Nelleke zal ongeveer midden dertig zijn en mevrouw Terpstra midden veertig.

Beiden hebben ze wat hoekiger gelaatstrekken. Echte Hollanders.

Mevrouw Terpstra stelt Mila direct een vraag.

‘Was jij dat net daar buiten, die aan de oud-kolonel onze plaats van bestemming vroeg?’

Mila knikt en vraagt zich af wat er nu komen gaat.

‘Ik wil ook graag weten waar we heen gaan. Maar ik denk dat we ons nu wel te schikken hebben naar het militaire apparaat. Die zullen goede redenen hebben voor wat ze doen.’

Mila haalt haar schouders op. ‘Waarom zouden we nu, op een militaire vliegbasis, vlak voor vertrek, niet mogen weten waar we heen gaan?’

‘Dat weet ik niet,’ antwoordt mevrouw Terpstra. ‘Maar de oud-kolonel is een hooggeplaatste functionaris, die spreekt namens het Rode Kruis én namens onze weermacht. Waarom zouden we twijfelen aan zijn oordeel?’ Ze spreekt fel en stellig.

‘Misschien zijn de oud-kolonel en ik gewoon van een iets andere generatie,’ zegt Mila.

Nelleke lacht, deels oprecht, deels ongemakkelijk. ‘Nou, laten we het daar wat de oud-kolonel betreft op houden,’ zegt ze. ‘Het was me buiten al opgevallen dat de gemiddelde leeftijd niet heel hoog is. Echt een boel jonkies hoor, als ik het zo mag zeggen. Mag ik vragen hoe oud jullie zijn?’

Mila wenkt met haar hoofd naar Peggy.

‘Vraag haar maar eerst. Zij was gisteren jarig.’

‘Ach meid, gefeliciteerd!’

‘Dank hoor,’ zegt Peggy met een glimlach. ‘23 ben ik geworden.’

‘Nou, kijk aan!’ zegt Mila. ‘Een prachtige leeftijd. Ik ben zelf in april 23 geworden.’

Achter in de cabine klimt een bemanningslid als laatste door het toegangsluik.

‘Zuster Pereira? Ik heb voor vandaag tweeëntwintig passagiers op mijn lijst staan. Is uw groep compleet?’

Samen met zuster Pereira telt hij het aantal koppen op de ban-

ken. Mila ziet hoe zuster Pereira voor de zekerheid iedereen nog een keer natelt.

Dan wordt het toegangsluik met een klap dichtgetrokken.

Het bemanningslid vergrendelt zorgvuldig het luik en beweegt zich door het gangpad naar voren. Hij moet zijn best doen om niet de knieën van de verpleegsters te raken. Dicht tegen elkaar zitten ze op de smalle banken met hun rug tegen de zijkant van de cabine. Nog voor hij in de cockpit is, roept hij naar de piloot.

‘Check, starten maar!’

Vrijwel direct is er aan weerszijden van het vliegtuig een mechanisch gepruttel te horen. De propellers komen in beweging. Ze maken enkele weifelende rotaties, schokkerig en ongelijkmatig. Dan proesten de uitlaten een bult donkergrijze rook uit, die vervliegt in een snelle maalstroom. Schuddend komt het toestel tot leven. In één klap hebben de propellers een vliegende vaart bereikt en zich vastgegrepen in de lucht. Alles wordt nu overstemd door lawaai, diep ronkend en hoog zoemend.

Mila buigt zich iets voorover en kijkt langs de schouder van Peggy naar buiten door een klein, rechthoekig raam. Ze ziet de grote motor in de vleugel, met zijn draaiende propeller. Het vliegtuig taxiet naar de startbaan. De palmbomen aan de rand van het vliegveld trekken aan haar oog voorbij.

Met een malend gebrul zwelt het geluid van de motoren aan. Het vliegtuig versnelt. Op verschillende plekken in de cabine zijn kleine kreetjes te horen.

Dan wordt het toestel opgetild. Ze zijn los van de aarde.

In de cabine voelt het alsof ze schommelen en door de lucht stuiteren. Sommige verpleegsters houden zich angstig vast aan de banden boven hun hoofd.

Het kale vliegtuigframe waar ze aan bevestigd zijn is zichtbaar als een langgerekt raamwerk dat de gehele cabine omsluit. De aluminium huid van het vliegtuig, met klinknagels aan het raamwerk bevestigd, lijkt op deze hoogte ineens weinig meer dan een eierschaal die hen scheidt van de ijle lucht.

Mila tikt Peggy aan. Die buigt zich opzij en kijkt mee door het raam.

In de diepte verdwijnen vliegveld Andir en de stad Bandoeng langzaam uit beeld. In plaats daarvan verschijnt het eiland Java. Een heuvelandschap vol tropisch woud, rijstvelden en theeplantages baadt in het zonlicht, tegen een achtergrond van donkere bergen, vulkanen en uitgerekte flarden wolken.

‘Ongelooflijk hè,’ zegt Mila. ‘En jij vond het daar beneden al zo mooi.’

Zwijgend laten ze het landschap op zich inwerken, dat in de diepe verte langzaam aan ze voorbijdrijft. Mila kent dat groene, vulkanische landschap van Java maar al te goed. Maar vanaf hier boven is de schoonheid surreëel. Haar geboortegrond oogt als een sprookjesland.

‘Een soort shangri-la lijkt het wel, vanaf hier.’ Mila fluistert bijna.

Peggy, die haar gezicht ook vrijwel tegen de ruit heeft gedrukt, reageert niet.

Mila’s spanning zakt wat weg.

Het vliegtuig lijkt zijn kruishoogte bereikt te hebben. Overal in de cabine worden weer praatjes aangeknoopt. Iedereen vraagt zich nu hardop af wat de bestemming zou kunnen zijn.

Mila trekt zich op aan een van de banden boven haar hoofd. Half voorovergebogen kijkt ze schuin de cockpit in.

‘Volgens mij vliegen we naar het noordoosten,’ zegt ze tegen Peggy. ‘De zon komt op in het oosten, toch? En de zon is nu schuin rechts voor ons. Dus dat betekent dan volgens mij dat we richting het noordoosten vliegen.’

Ze tikt op de ruit en wijst. Een donkere berg verheft zich boven de andere pieken, als een brede kegel met grillige lijnen.

‘Die vulkaan daar, ik denk dat dat de Tampomas is. Volgens mij heb ik die eerder gezien, toen ik met de trein van Malang naar Bandoeng ging.’

Ze voelt een hand op haar schouder. Als ze omkijkt, ziet ze dat

het zuster Pereira is. Ze steekt haar hand uit.

‘Goedemorgen! Lieke Pereira.’

Mila voelt direct waardering en respect voor deze vrouw, die niet veel ouder lijkt dan zijzelf. Geïnteresseerd en hartelijk stelt ze aan iedereen vragen. Zuster Pereira beaamt haar stomme verbazing dat ze op het vliegveld plotseling als leidster is aangewezen. Sinds ze twee jaar geleden haar diploma behaalde, heeft ze geen werk meer in de verpleging verricht.

Achter in het vliegtuig horen ze iemand roepen. Ze wijst uit het raam.

De vrouwen verdringen zich voor de ramen.

‘Ja, kijk daar!’ roept zuster Pereira. ‘Dat moet de Javazee zijn. En die stad daar, in die inkeping aan de kust, dat moet Cheribon zijn.’

In de diepte zijn de klippen aan de kust te zien, die opsteken uit de blauwgrijze zee. Verder langs de kust verandert de kleur van het water in smaragdgroen en zijn witte zeiltjes van vissersboten te zien.

Peggy richt zich tot zuster Pereira.

‘Wat denk jij dat onze bestemming zou kunnen zijn?’

‘Het lijkt mij nu wel duidelijk dat we richting Borneo vliegen,’ antwoordt ze. ‘En als de bestemming daadwerkelijk op Borneo ligt, dan gok ik op Pontianak. Dat is een aantal dagen geleden zwaar gebombardeerd. Misschien dat de zusters daar het werk op dit moment niet aankunnen.’

Mila knikt.

‘Dat lijkt mij ook. Het zou natuurlijk ook nog kunnen dat we naar het oosten doorvliegen, naar Celebes. Maar Pontianak lijkt me de beste gok.’

Het vasteland van Java drijft langzaam uit beeld. Verder en verder vliegen ze door over zee.

‘Wat is het ineens snel gegaan, hè?’

Mila schrikt op en kijkt opzij.

‘De oorlogsverklaring aan Japan is maar twee weken geleden,’ zegt Peggy. ‘Nu zitten we al hier.’